

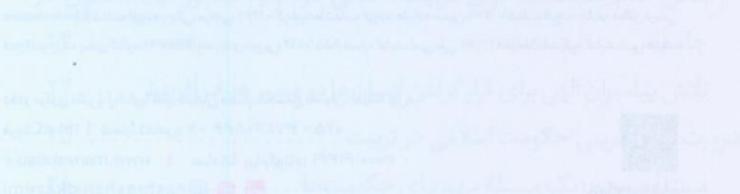
تربیت اسلامی

از نگاه رهبر فرانسه انقلاب

اهداف تربیت اسلامی

بهضمیمه ضرورت، موضوع و مفهوم تربیت

جلد
اول



اهداف تربیت اسلامی

به سفارش: جامعه فعالان تربیتی فتح الفتوح
ایده پرداز و طراح پروژه، مجتبی وافی پرداز
تدوین و تنظیم متن: علی فاطمی پور، مرتضی رجایی
مدیر پژوه و ناظر محتوای: سید حسن یوسفی
پژوهشگران: معین علیزاده، محمدحسین فلاخ، حسین حیدری، محمدعلی نجات بخش، محمد
بخشی
نمونه خوان‌ها: فاطمه جعفری نجف‌آبادی، مجتبی غلامی، محسن حسنی، محمدحسین حکایتی
نشر: شهید کاظمی
شابک دوره: ۹۷۸-۶۲۲-۲۸۵-۲۴۹-۸ | شابک دوره: ۱۴۰۵-۶۲۲-۲۸۵-۲۴۱-۵ | نوبت چاپ: پنجم، زمستان ۱۴۰۲
شماره‌گذار: ۱۰۰۰ نسخه | قیمت: ۸۰,۰۰۰ تومان
 مدیریت هنری و آماده‌سازی: مؤسسه شهید کاظمی

تمامی حقوق برای نوشته شدید کاظمی محفوظ است

۵۶۱



جمهوری اسلامی ایران
فتح الفتوح



سرشناسه: فاطمه پور، علی، ۱۳۷۰ء۔ گردآورنده اعنوان و نام پدیدآور: تربیت اسلامی اندیشه، اقلاب/ تدوین و تنظیم متن: علی فاطمی پور،
مرتضی رجایی پژوهشگران معین علیزاده [و دیگران]، به سفارش جامعه فعالان تربیتی فتح الفتوح، انتشارات شهید کاظمی،
۱۴۰۱، مشخصات ظاهری: ج: ۵، ۲۷۵ صفحه، ۱۴۰۵-۲۴۱-۵، ۹۷۸-۶۲۲-۲۸۵-۲۴۱-۵، ۱۴۰۲-۲۷۵۰۱۲۰۱۰۲-۱، ۹۷۸-۶۲۲-۲۸۵-۲۴۱-۵، ۹۷۸-۶۲۲-۲۸۵-۲۴۱-۵؛
علیزاده، محمدحسین فلاخ، حسین حیدری، محمدعلی نجات بخش، ایادداشت: پژوهشگران جلد دوم حسین دنیاران، کمال
موتوی شرف‌آبادی، جواد حبایی، محمد جواد آساشی طلب‌طوسی، ایادداشت: پژوهشگران جلد سوم محمدحسین قنداق‌سازان، میرمصطفوی
موسوی، محمدیاقوب‌هفمان، سید عبداللطیب موسوی، سید محمد رضا کاظمی، ایادداشت: پژوهشگران جلد چهارم هادی قلعه‌نوی، سید حسن
یوسفی، صالحی، روح الله ملکی، ایادداشت: کتابخانه امندجرات، ۱، اهداف تربیت اسلامی به ضمیمه ضرورت، موضوع و مفهوم تربیت، ج: ۲-۱،
اصول، مراحل، عوامل و موانع تربیتی، ج: ۳، مؤثران تربیتی، ج: ۴، برنامه‌های تربیتی، ج: ۵، مدیریت تشكیل اخلاقی موضوع: حامنه‌ای، سیدعلی
رهبر جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۸ء - - دینگاه درباره تربیت اخلاقی امور: سید علی خامنه‌ای، Leader of IRI --- Views on moral issues ---
[education] موضوع: تربیت اخلاقی - - جنبه‌های منهجی - - Islam [education] -- Religious aspects [education] -- اسلام و آموزش و پرورش
[education] شناسه افزوده: رحایی، مرتضی، ۱۳۶۲ء - - گردآورنده انسانه افزوده: علیزاده، معین، ۱۳۶۹ء - - انسانه افزوده: جامعه فعالان تربیتی
فتح الفتوح رده بندی کنگره: DSR۱۶۹۲، رده بندی جیوبی: ۹۵۵/۸۴۴، شماره کتابشناسی ملی: ۸۸۷۹۷۶۲، اطلاعات کود کتابشناسی: قیبا

دفتر مرکزی نشر و پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه اول.

فروشگاه ۱۳۶۱ | شماره تماس: ۰۲۵ - ۳۷۸۴۰۸۴۴۴

سامانه پیام کوتاه: ۳۰۰۰۱۴۱۴۴۱ | www.manvaketab.ir

@nashreshahidkazemi

پاشگاه مخاطبان



فهرست

سخن فتح الفتوح	۱۱
مقدمه	۱۵
بخش یک	
ضرورت تربیت	۱۹
جایگاه ویژه تربیت در سیره انبیا و معصومین ﷺ	۲۲
هدایت انسان؛ هدف بعثت پیامبر ﷺ	۲۲
دعوت به تربیت؛ حقیقت بعثت رسول گرامی اسلام ﷺ	۲۳
تربیت اخلاقی مردم؛ یکی از کارهای مستمر امیرالمؤمنین ﷺ در دوران حکومت	۲۳
تلاش امام سجاد ﷺ برای تربیت اخلاقی مردم به منظور ایجاد تحول در جامعه	۲۴
تلاش پیامبران الهی برای قرارگرفتن انسان‌ها در مسیر هدف آفرینش	۲۴
ضرورت نقش آفرینی حکومت اسلامی در تربیت	۲۵
مسئله پروردگاری؛ یک مسئله مهم برای حکومت‌ها	۲۵

بخش دوم

موضوع تربیت ۳۱ |

۳۴	تفاوت الکوهای ریتی با توجه به تفاوت نگاه به انسان
۳۶	انسان شناسی اسلام
۳۶	مهمترین ویژگی های اسلام
۳۶	۱. اندیشمند
۳۶	۲. مختار و صاحب اراده
۳۷	۳. نوآور
۳۸	۴. مسئول
۳۸	۵. دارای عاطفه و استدلال در کنار هم
۳۹	۶. دارای خیال
۳۹	۷. تکلیفگریز
۳۹	دو ویژگی انسان با توجه به مجموعه استعدادهای درونی او
۴۰	۱. انسان؛ موجودی بی نهایت و بی نهایت طلب
۴۰	۲. انسان؛ دارای ترکیبی پیچیده از ویژگی ها و نیروهای متضاد اما هماهنگ با نظام عالم

بخش سوم

مفهوم تربیت ۴۵ |

عرصه تعلیم و تربیت؛ عرصه زندگی بخشیدن به یک انسان	۴۷
خارج کردن انسان از محدوداندیشی و چهارچوب‌های عالم ماده	۴۷
ایجاد یک جریان جدید در زندگی انسان از راه تغییر ارزش‌ها	۴۸
نسبت تعلیم و تربیت	۴۹

*
تربیت
اسلامی
از زنگاه
رهبر
انقلاب

بخش چهارم

اهداف تربیت ۵۱ |

ضرورت هدف‌گذاری تربیتی	۵۳
اصول هدف‌گذاری تربیت	۵۴
۱. فرامادی بودن اهداف زندگی	۵۴
۲. نزدیکی هدف انسان در زندگی امامت خالق از خلقت	۵۵
۳. اصرار بر آرمان‌گرایی در عین توجه به واقعیت‌ها	۵۵
۴. در نظر گرفتن تاریخ و آینده ملت	۵۶
مراتب اهداف تربیتی	۵۶
هدف غایی	۵۷
۱. عبودیت	۵۷
۲. اعلای کلمه الله	۵۸
۳. تکامل و عروج انسانی	۵۹
۴. رستگاری	۶۰
۵. حیات طیّبه	۶۰
اهداف میانی	۶۱
۱. ایمان آگاهانه	۶۱
۲. توحید	۶۲

۶۳.....	۳. صالح بودن (تقوا)
۶۵.....	۴. مصلح بودن (عدالت خواهی و عدالت طلبی)
۶۸.....	۵. مجاهدت
۶۹.....	۶. اهداف خُرد
۶۹.....	۱. اهداف بینشی
۶۹.....	۱. تدبیر
۷۰.....	۲. تفکر
۷۱.....	۳. تعلق
۷۲.....	۴. شناخت هدف و هویت خود (در سطوح فردی، مذهبی و ملی)
۷۳.....	۵. وظیفه‌شناسی و شناخت بهنگام نیازهای زمان
۷۵.....	۶. شناخت دشمن و شیوه‌های دشمنی او
۷۶.....	۷. خودباوری و اعتماد به نفس (در سطوح فردی و ملی)
۷۷.....	۸. ایده
۷۸.....	۹. ریشه‌یابی و شیفت نقاط ضعف و قوت خود
۷۸.....	۲. اهداف گرایشی
۷۸.....	۱. محبت به اهل بیت
۷۹.....	۲. روحیه انقلابی‌گری
۸۰.....	۳. اخلاق
۸۱.....	۴. احساس عزت و هویت مستقل (در سطوح فردی، مذهبی و ملی)
۸۲.....	۵. امیدواری
۸۳.....	۶. حق پذیری و حق طلبی
۸۴.....	۷. دانش دوستی
۸۴.....	۸. انس با کتاب
۸۵.....	۳. اهداف رفتاری
۸۵.....	۱. ترکیه نفس

۸۶	۲. خلوت با خدا
۸۷	۳. استقامت در راه حق
۸۸	۴. عفت
۸۹	۵. ابتکار و نوآوری
۹۰	۶. سختکوشی و تلاش‌گری
۹۱	۷. کارآمدی و کاردارانی
۹۲	۸. شجاعت و شهامت اقدام
۹۴	۹. مسئولیت‌پذیری
۹۴	۱۰. وجودان کاری
۹۵	۱۱. روحیه کار جمعی
۹۶	۱۲. صبر و حتم
۹۷	۱۳. نظم و وقت‌شناسی
۹۸	۱۴. کشف استعدادها و جایزه سمت آن
۹۸	۱۵. حفظ قرآن
۹۹	۱۶. سلامت جسمانی

۱۰۱ | پیوست‌ها

پیوست یکم: مراحل تدوین و تولید مجموعه «تربیت اسلامی از نگاه رهبر انقلاب»	۱۰۲
تعیین مخاطب پژوهش	۱۰۲
پیشینه‌یابی	۱۰۴
فرم کلیدواژه و نمایه‌زنی	۱۰۹
پیوست دوم: ویژگی‌های مجموعه «تربیت اسلامی از نگاه رهبر انقلاب»	۱۱۵
فهرست منابع	۱۱۹

سخن فتح الفتوح

سال‌ها بود که جنبه‌های مختلف مسئله تربیت اسلامی را در دیدگاه‌های اندیشمندان تربیتی بررسی می‌کردیم و می‌کوئیدیم تا به زوایای پنهان نگاه آن‌ها دست یابیم. باورمان این بود که اگر سیاست تربیت اسلامی از دیدگاه اندیشمندان مختلف به درستی تبیین شود و تحلیل عميق و دقیقی از این دیدگاه‌ها ارائه گردد، راه پژوهش و پیشرفت برای مؤسسات، مدارس، فعالان، مریبان و دغدغه‌مندان عرصه تربیت اسلامی بسیار هموارتر می‌شود. اندیشمندان مسلمان، از زاویه نگاه خود به کلام معصومین و آیات قرآن نگریسته‌اند و سعی کرده‌اند تا مسائل روز جامعه اسلامی را با نگاه تربیتی و

۱۱

۱. جامعه فعالان تربیتی فتح الفتوح که از سال ۱۳۹۰ با عنوان اولیه کارگروه مجموعه‌های تربیت محور جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی شکل گرفت، به دنبال توسعه کمی و بهبود کیفی فعالیت‌های مردمی در عرصه تربیت کودک و نوجوان است. برگزاری دوره‌های متعدد تربیتی، تربیت نیروی متخصص در عرصه تربیت کودک و نوجوان، انجام پژوهش‌های راهبردی و کاربردی، ارائه مباحث کاربردی تربیت در قالب آموزش مجازی، اجرای طرح‌های ملی جهت توانمندسازی و شبکه‌سازی فعالان و تشکل‌های تربیتی سراسر کشور بخش از فعالیت‌های این مجموعه است.

جهت آشنایی بیشتر و ارتباط با فتح الفتوح به آدرس www.fatholfotooh.net مراجعه نمایید.

با تمرکز بر دوره کودکی و نوجوانی پاسخ دهنده؛ اما آنچه جایش خالی است و بسیار به چشم می‌آید، تحلیلی موشکافانه از نیازهای جامعه اسلامی و حرکت آن به سمت تمدن نوین اسلامی بود.

آنچه دغدغه‌مندان عرصه تربیت را به سوی مطالعه، دقت، فهم، تفکر و تحقیق در دیدگاه‌های رهبر فرزانه انقلاب درباره تربیت می‌کشاند، نگاه جامع ایشان به اتفاقات و مسائل است. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در جایگاه یک دیده‌بان، منظره‌ای را دیده و وسعت‌هایی را یافته است که در نگاه غیر او یا نمی‌توان به آن‌ها دست یافت، یا بسیار اندک و حتی نادر است. از سوی دیگر، دیدگاه عمیق و جامع ایشان درباره اسلام، و انس فرزانیده با وحی و تسلط کم‌نظیر بر منابع وحیانی سبب می‌شود که هیچ یک از فعالان تربیتی در بررسی و مطالعه دیدگاه‌های ایشان بی‌نیاز نباشد.

واقعی وسیع رهبر معظم انقلاب درباره نیازهای جامعه اسلامی با فهمی همه جانبه کاربردی از اسلام پیوند می‌خورد، محصول آن سخنان عمیق و بدیع ایشان است که نمایان‌گر یک مری آگاه و راه بلد در مسیر تحول و رشد انسان‌ها است. به این ترتیب، بررسی این دیدگاه‌ها بر مطالعه هر اندیشه‌تربیتی دیگری مقدم می‌شود و دغدغه تربیت اسلامی در نگاه رهبر معظم انقلاب، مبنی بر دغدغه ایشان در ادامه راه انبیا و فرستادگان الهی است؛ چراکه ایشان تربیت را از حکومت‌داری جدا نکرده است و آن را امری فردی نمی‌داند.

مجموعه پنج جلدی «تربیت اسلامی از نگاه رهبر فرزانه انقلاب» حاصل تلاش بیش از بیست پژوهشگر تربیتی است که البته جزو فعالان تربیتی حوزه کودک و نوجوان هستند و دوره‌های آموزشی متعددی را برای مربیان و فعالان تربیتی سراسر کشور برگزار کرده‌اند. در تولید این مجموعه که از سال ۱۳۹۴ و بر پایه مسئله‌های تربیتی واقعی میدان تربیت آغاز شد و نزدیک شش سال به طول انجامید، سعی کردیم کتاب‌ها و پژوهش‌های مرتبط را به صورت کامل بررسی

و آسیب‌شناسی کنیم تا مجموعه‌ای متمایز در اختیار دغدغه‌مندان عرصه تربیت اسلامی قرار گیرد.^۱ با این همه، هرگز ادعا نمی‌کنیم که توانسته‌ایم به منظومه فکری رهبر معظم انقلاب در عرصه تربیت اسلامی دست یابیم؛ زیرا اساساً رسالت خود را استخراج این منظومه نمی‌دانستیم. مخاطب اصلی این مجموعه، فعالان و تشکل‌های تربیت محور هستند؛ اما تلاش شده است شیوهٔ تدوین و تولید اثر به گونه‌ای باشد که برای پژوهشگران، مدیران، مریبان و معلمان، فعالان و حتی خانواده‌های دغدغه‌مند در عرصه تربیت نیز قابل استفاده باشد. این مجموعه پنج جلدی در محورهای زیر به نظام مسائل تربیتی پرداخته است:

جلد اول: اهداف تربیت (به ضمیمهٔ ضرورت و موضوع تربیت)؛

جلد دوم: اصول، مراحل، عوامل و موانع تربیتی؛

جلد سوم: مؤثران تربیتی

جلد چهارم: برنامه‌های تربیتی

جلد پنجم: مدیریت تشکل تربیتی.

به خود خواهیم بالید اگر توانسته باشیم گامی کوچک را مسیر ترویج تفکر ناب و پر ازش رهبر حکیم انقلاب برداریم. اکنون حاصل سال‌ها تلاش جمعی ما پیش روی شما است. تدوین‌کنندگان این اثر خود را از پیشنهادها و نظرات شما خوانندگان عزیز و صاحبان اندیشه بی‌نیاز نمی‌دانند و چشم امید دارند که صاحب‌نظران، اساتید و مریبان بانکات پریار خود بر غنای این اثر در آینده بیفزایند. باشد که بتوانیم در دولت حضرت حجت مشکل‌الثواب سربازی کنیم.

۱. مراحل تدوین و تولید این مجموعه و ویژگی‌های آن در بخش پیوست‌ها آورده شده است.

مقدمه

موضوع اصلی جلد نخست www.ketab.ir مجموعه کتاب‌های «تریتی از نگاه رهبر فرزانه انقلاب»، اهداف تربیت اسلامی ارسطو انسان است؛ اما مهم‌ترین دیدگاه‌های ایشان درباره ضرورت و مفهوم تربیت، و نقدهای تبیین موضوع تربیت در همین جلد گنجانده شده است. به این ترتیب، این کتاب دیربدارنده چهار بخش است: ضرورت تربیت، موضوع تربیت، مفهوم تربیت، اهداف تربیت.

در بخش یکم، نشان داده شده است که رهبر معظم انقلاب اسلامی در طول این سال‌ها، از سه زاویه مختلف به تبیین اهمیت و ضرورت تربیت اسلامی پرداخته است. یکی از این سه منظر، جایگاه ویژه تربیت در سیره انبیا و معصومین علیهم السلام است. از نگاه رهبر معظم انقلاب، تربیت را می‌توان مهم‌ترین وظیفه رسالت انبیای الهی و معصومین علیهم السلام دانست؛ زیرا آن‌ها تمام تلاش خود را در مسیر تکامل و اصلاح اخلاق انسان‌ها به کار بسته‌اند تا افراد در مسیر هدف آفرینش قرار گیرند.

زاویه دیگر این بحث، ضرورت نقش آفرینی حکومت اسلامی در تربیت است. هر حکومتی نقش مهمی در تربیت افراد جامعه‌اش دارد. حکومت اسلامی

نیز بعد از پیروزی انقلاب اسلامی باید در خدمت تربیت و اصلاح انسان‌ها باشد. نمی‌توان رویه قبل از انقلاب را در پیش گرفت و تنها به تربیت‌های فردی دل‌خوش بود؛ بلکه باید به مقوله تربیت به صورت حکومتی نگاه کرد. به این صورت که حکومت‌ها باید برای تربیت و در مسیر هدایت قرار گرفتن افراد جامعه‌شان در تمام ابعاد برنامه داشته باشند. وزارت‌خانه‌های آموزش و پرورش، ورزش و جوانان، فرهنگ و ارشاد اسلامی، ارتباطات و فناوری اطلاعات، علوم تحقیقات و فناوری و نیز سازمان صداوسیمایی جمهوری اسلامی، همه باید در خدمت تربیت و اصلاح انسان‌ها قرار گیرند. در این باره، شایسته است این تأکید رهبر معظم انقلاب را در بیانیه گام دوم از نظر بگذرانیم:

شعور معنوی و وجودان اخلاقی در جامعه هرچه بیشتر رشد کند، برکات بیشتر و بهتری آورد؛ این، بی‌گمان محتاج جهاد و تلاش است و این تلاش و جهاد بدون همراهی حکومت‌ها توفیق چندانی نخواهد یافت. اخلاق و معنویت، البته با دستور و فرمان به دست نمی‌آید، پس حکومت‌ها نمی‌توانند آن را با قدرت قاهره ایجاد کنند، اما اولاً خود باید منش و رفتار اخلاقی و معنوی داشته باشند، و ثانیاً زمینه ای را برای رواج آن در جامعه فراهم کنند و به نهادهای اجتماعی در این باره میدان دهند و کمک برسانند؛ با کانون‌های ضد معنویت و اخلاق، به شیوهٔ معقول بستیزند و خلاصه اجازه ندهند که جهتمنی‌ها مردم را با زور و فریب، جهتمنی کنند.^۱

اما سومین منظر تبیین ضرورت تربیت اسلامی در سختان رهبر معظم انقلاب، اثربخشی تربیت در مقیاس تمدنی است. با نگاهی به سختان ایشان در این زمینه، متوجه می‌شویم که نگاه رهبر معظم انقلاب به تربیت، یک نگاه تمدنی است. ایشان تربیت را مهم‌ترین موضوع تمدنی دانسته و فتح

الفتوح انقلاب را تربیت جوان‌های آگاه و بیدار می‌داند.^۱ به باور رهبر انقلاب اسلامی، برای جرمان خسارت‌هایی که دشمنان به مازده‌اند و همچنین برای رسیدن به آرمان و قلهٔ حکومت اسلامی، نیاز اساسی جامعه به تربیت نفوس است. ساختن انسان‌هایی که بتوانند بار حکومت را به دوش بکشند و آن را به سمت تمدن نوین اسلامی سوق دهند.

در بخش دوم این کتاب، بخشی از سخنان آیت‌الله خامنه‌ای (حفظه‌الله) دربارهٔ تفاوت جهان‌بینی اسلام و غرب در نوع نگاه به انسان، در مقدمه آورده شده است. در ادامه، بحث انسان‌شناسی اسلامی را از نگاه ایشان استخراج کرده و آورده‌ایم. اندیشه، اختیار و اراده، نوآوری، مسئولیت، عاطفه و استدلال، خیال و تکلیف‌گریزی مهم‌ترین ویژگی‌های انسان از منظر ایشان است که در بخش ذیم آورده شده است. همچنین برآورد همهٔ استعدادهای انسان نشان می‌دهد که او موحودی بی‌نهایت و بی‌نهایت طلب بوده و نیز دارای ترکیبی پیچیده از ویژگی‌های متضاد اما هماهنگ با نظام عالم است.

بخش سوم این کتاب، دربارهٔ مفهوم تربیت است. مسئلهٔ تعلیم و تربیت، مسئلهٔ زندگی بخشیدن به یک انسان است که او را از محدوداندیشی و چهارچوب‌های عالم ماده خارج می‌کند و در نهایت، از راه تغییر ارزش‌ها، جریان جدیدی را در زندگی انسان پدید می‌آورد. نسبت تعلیم و تربیت با یکدیگر نیز در همین بخش بررسی می‌شود.

مفصل‌ترین و البته مهم‌ترین بخش این کتاب، چهارمین بخش است که به اهداف تربیت اختصاص دارد. در این بخش، نخست از ضرورت هدف‌گذاری تربیتی گفت‌وگو شده و سپس، از چهار اصل هدف‌گذاری تربیتی در اندیشهٔ رهبر معظم انقلاب پرده برداشته شده است: فرامادّی بودن اهداف زندگی،

۱. رهبر حکیم انقلاب: «امام می‌فرمود: - به این مضمون - فتح الفتوح، فتح یا ساختن این جان‌های آگاه و بیدار است.» بیانات در دیدار جمعی از جوانان، ۰۵/۰۷/۱۳۷۷.

نزدیکی هدف انسان در زندگی با هدف خالق از خلقت، اصرار بر آرمان‌گرایی در عین توجه به واقعیت‌ها، در نظر گرفتن تاریخ و آینده ملت. در ادامه بخش چهارم و تحت عنوان مراتب اهداف تربیتی، اهداف مطرح شده در سخنان رهبر معظم انقلاب در سه سطح هدف غایی، اهداف میانی و اهداف خُرد دسته‌بندی شده است. در پایان هم، نگاهی گذرا به هدف‌های خرد ذیل اهداف بینشی، گرایشی و رفتاری انداخته شده است.